

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Бордюгов Леонід Григорович

УДК 343.98

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУДОВОЇ ГІРНИЧОТЕХНІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Щербаковський Михайло Григорович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри
криміналістики, судової медицини та
психіатрії

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Журавель Володимир Андрійович,
Національна юридична академія
України імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України **Цимбал
Михайло Леонідович**, Харківський
науково-дослідний інститут судових
експертиз імені Засл. проф. М.С.
Бокаріуса, директор

Провідна установа: Київський національний університет
внутрішніх справ МВС України,
кафедра криміналістики, м. Київ

Захист відбудеться “12” травня 2007 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024,
м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної юридичної академії України імені
Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70

Автореферат розісланий “06” квітня 2007 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Рівень аварійності на підприємствах вугільної промисловості України залишається досить високим – при видобутку вугілля Україною всього близько 2% від світового обсягу, кількість аварій становить біля 30% загального числа надзвичайних ситуацій у світі. Це обумовлено низкою факторів: по-перше, зниженням державних дотацій у розвиток гірничої промисловості у цілому та у технологічне обладнання, що призначено для безпеки праці, окремо; по-друге, погіршенням природних умов видобутку вугілля; по-третє, падінням виробничої дисципліни, зростанням кількості дій робітників, що ведуть до порушення технологічних процесів, вимог правил безпеки та охорони праці. Аварії в умовах погіршення гірничо-геологічних і гірничотехнічних умов вуглевидобутку або неефективності заходів, прийнятих при їхній ліквідації, обумовлюють значні матеріальні й людські втрати та економічні й екологічні збитки.

Все це зумовлює зростання злочинів, які пов'язані з порушеннями вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України) та правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України) на підприємствах гірничої промисловості.

Організація розслідування даної категорії злочинів має певну специфіку, яка обумовлена насамперед ускладненою картиною події, знаходженням міста аварії, нерідко, на значній глибині, наявністю підвищеної небезпеки гірничих робіт. Складність технологічного процесу на гірничому підприємстві, замкненість й обмеженість виробничих площин та інші специфічні чинники обумовлюють необхідність залучення спеціальних гірничотехнічних знань при розслідуванні та судовому розгляді справ, пов'язаних з порушеннями вимог правил безпеки й охорони праці. Основною формою використання зазначених знань виступає судова гірничотехнічна експертиза.

Розвитку загальної теорії судової експертизи, у тому числі тенденціям виникнення нових родів (видів) судових експертиз приділяли увагу відомі вчені, зокрема Т.В. Авер'янова, Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсен'єв, Р.С. Белкін, С.Ф. Бичкова, А.І. Вінберг, Г.Л. Грановський, В.Г. Гончаренко, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, Ю.Г. Корухов, М.В. Костицький, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Н.П. Майліс, Д.Я. Мирський, В.С. Мітричев, Ю.К. Орлов, В.Ф. Орлова, О.Р. Росинська, М.Я. Сегай, М.О. Селіванов, С.А. Смірнова, З.М. Соколовський, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов, О.О. Ейсман та інші.

Водночас, концепція судової гірничотехнічної експертизи знаходиться в стані формування. Дотепер не визначені ключові категорії даного роду судової експертизи, її об'єкт, предмет, коло розв'язуваних завдань, місце в системі судових експертиз. На сьогодні в Україні і за її межами відсутні комплексні, науково-обґрунтовані дослідження проблем призначення і проведення

судової гірничотехнічної експертизи. У той же час відсутність єдиного науково-методичного підходу істотно ускладнює організацію проведення даного різновиду експертизи, негативно позначається в цілому на якості й ефективності розкриття і розслідування злочинних порушень правил охорони праці та вимог техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості.

Вказані вище реалії сьогодення ставлять перед вченими-криміналістами нагальні потреби на базі загальнотеоретичних положень судової експертизи вирішити питання щодо удосконалення теоретичних і методичних основ судової гірничотехнічної експертизи, уніфікації використовуваних експертами термінів, розробці рекомендацій з підготовки, організації і проведення такого роду експертних досліджень.

Отже, потреби слідчої, судової та експертної практики в розробці наукових положень і практичних рекомендацій щодо призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи “Теоретичні та організаційні основи судової гірничотехнічної експертизи”, яка виконувалась у Донецькому НДІ судових експертиз за тематичним планом наукових робіт науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України (номер держреєстрації 0104U003498). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 13 грудня 2003 року, протокол № 11.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних і методичних основ призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- 1)розглянути генезис та визначити сучасний стан судової гірничотехнічної експертизи;
- 2)сформулювати предмет судової гірничотехнічної експертизи та визначити її місце в системі судових експертиз;
- 3)проаналізувати та вдосконалити понятійний апарат судової гірничотехнічної експертизи;
- 4)систематизувати та класифікувати об'єкти судової гірничотехнічної експертизи;
- 5)визначити та удосконалити прийоми підготовки слідчим матеріалів для проведення судової гірничотехнічної експертизи;
- 6)проаналізувати і удосконалити організаційні положення проведення судової гірничотехнічної експертизи у спеціалізованих експертних установах;
- 7)розробити експертні технології, алгоритм рішення типових експертних завдань судової гірничотехнічної експертизи;
- 8)розробити рекомендації судовим експертам щодо вдосконалення змісту висновку за результатами судово-гірничотехнічного дослідження;

9) розробити структуру та зміст інформаційного забезпечення судового гірничотехнічного експерта.

Об'єктом дослідження є слідча діяльність щодо підготовки та призначення судових гірничотехнічних експертиз, експертна діяльність щодо проведення судових гірничотехнічних досліджень та відносини, які виникають при цьому.

Предметом дослідження є процесуальні, організаційні та методичні положення призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження було застосовано загальний діалектичний метод пізнання дійсності, у межах якого всі явища досліджено у взаємозв'язку, у єдності їх соціально обумовленого змісту і юридичної форми, а також спеціальні методи дослідження. Зокрема, використовувалися методи логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія) при дослідженні нормативно-правових актів, матеріалів кримінальних справ та висновків експертів, класифікації об'єктів дослідження, точок зору авторів з окремих питань; системно-структурний метод – при дослідженні окремих елементів процедури проведення судової гірничотехнічної експертизи, побудові алгоритму рішення типових експертних завдань; історико-правовий – при дослідженні розвитку й джерел гірничотехнічної експертизи, висвітленні різних підходів щодо сутності предмета, об'єктів, поняття судової експертизи; соціологічні методи (анкетування, інтерв'ювання) – при опитуванні слідчих за спеціально розробленою анкетною; статистичні методи (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для узагальнення даних за результатами аналізу кримінальних справ, висновків експерта, анкетування слідчих.

Нормативну базу дисертаційного дослідження склали: Конституція України, кримінально-процесуальне законодавство України, Закон України “Про судову експертизу”, постанови Пленуму Верховного Суду України, накази, інструкції, розпорядження Міністерства юстиції України, інші нормативні акти, що регламентують судово-експертну діяльність. В процесі підготовки дисертації були вивчені роботи вітчизняних криміналістів, фахівців в галузі кримінального процесу і загальної теорії судової експертизи, що стосуються теми дисертації.

Емпіричну базу дисертаційної роботи склали дані, одержані в результаті дослідження 120 кримінальних справ, порушених за статтями 271, 272 КК України; 200 висновків судових гірничотехнічних експертиз; анкетування 45 слідчих прокуратури. В роботі над дисертацією використовувався також власний більш ніж двадцятирічний досвід автора як судового експерта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в Україні і країнах СНД, спираючись на положення теорії кримінального процесу та криміналістики, загальної теорії судової експертизи й узагальнення судово-слідчої та експертної практики, на монографічному рівні розв'язані проблеми проведення судової гірничотехнічної експертизи.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати й сформулювати наукові положення, висновки та рекомендації, які мають певний ступінь новизни:

вперше:

- розроблено базові наукові положення судової гірничотехнічної експертизи, а саме: визначено завдання, предмет експертизи, уточнено коло методів експертного дослідження;
- доведено, що судова гірничотехнічна експертиза є окремим родом судових експертиз;
- сформульовано авторське визначення поняття судової гірничотехнічної експертизи;
- побудовано алгоритм вирішення типових ситуалогічних завдань судової гірничотехнічної експертизи та інші експертні технології проведення судових гірничотехнічних досліджень;

набули подальшого розвитку:

- систематизація та класифікація об'єктів судової гірничотехнічної експертизи;
- положення щодо організації судової гірничотехнічної експертизи в державних судово-експертних установах України;
- рекомендації судовим експертам щодо оформлення висновку судової гірничотехнічної експертизи та формулюванню кінцевих висновків;

удосконалено:

- прийоми підготовки матеріалів для проведення судової гірничотехнічної експертизи;
- основні визначення судової гірничотехнічної експертизи.
- структуру технічного та інформаційного забезпечення (бази даних) автоматизованого робочого місця (АРМ) судового гірничотехнічного експерта.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення та рекомендації можуть бути використані у:

- практичній діяльності працівниками правоохоронних органів при виявленні і провадженні досудового розслідування злочинів, що пов'язані з злочинними порушеннями правил безпеки та вимог законодавства про охорону праці на підприємствах гірничої промисловості;

- судовими експертами при проведенні судових гірничотехнічних експертиз (довідки про впровадження Генеральної прокуратури України; Прокуратури Донецької області, Прокуратури міста Держинська Донецької області; Донецького НДІ судових експертиз МЮ України);

- наукових дослідженнях при підготовці дисертацій, монографій, навчальних і методичних посібників з проблем розслідування злочинів проти безпеки виробництва (довідка про впровадження Міністерства юстиції України);

- у навчальному процесі – як матеріал для підготовки окремих розділів підручників і навчальних посібників з курсів “Криміналістика” та “Судова експертологія”, а також у навчальному процесі та підготовці судових експертів з даного виду дослідження, підвищенні кваліфікації слідчих прокуратури та суддів (акт впровадження Харківського національного

університету внутрішніх справ; акт впровадження Донецького національного університету). За результатами дослідження у 2002 році розроблено програму підготовки фахівців науково-дослідних інститутів судових експертиз МЮ України за експертною спеціальністю 10.15 “Дослідження причин та наслідків надзвичайних подій в гірничій промисловості та в підземних умовах”.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора. .

В опублікованій у співавторстві Дружинінім Г.М., Дузь Л.Є., Кир’яновим Ю.А. Кривченко Ю.О., Крупкою А.А., Моїсєєвим О.М. монографії “Судова гірничотехнічна експертиза: організаційні та методичні основи”, дисертантом були розглянуті гносеологічні і процесуальні передумови формування судової гірничотехнічної експертизи, обґрунтована доцільність призначення судової експертизи при розслідуванні злочинів, що пов’язані з порушенням вимог охорони праці та техніки безпеки на підприємствах вугільної промисловості, надано алгоритм вирішення ситуалогічної експертної задачі у судовій гірничотехнічній експертизі. При розробці у співавторстві з Кир’яновим Ю.А., Дружинінім Г.М., Крупкою А.А., Дузь Л.Є., Кир’яновим С.Ю. “Тлумачного словника основних термінів” автором досліджувались основні терміни, що стосуються судочинства та теорії судової експертизи. У роботі “Застосування методів судової гірничотехнічної експертизи у роботі по запобіганню та розкриттю злочинів, пов’язаних з аваріями техногенного характеру на підприємствах вугільної промисловості”, опублікованій у співавторстві з Кир’яновим Ю.А., автор досліджує питання використання комплексного підходу при вирішенні експертних задач судової гірничотехнічної експертизи, розглядає етапи за якими проводиться судова гірничотехнічна експертиза. В опублікованій у співавторстві з Кир’яновим Ю.А. статті “Изъятие и осмотр документов для проведения экспертных исследований по уголовным делам о нарушениях техники безопасности на предприятиях горной промышленности” дисертантом проведена класифікація документів, які є об’єктами дослідження судової гірничотехнічної експертизи в залежності від характеру події.

Ідеї та розробки співавторів у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження неодноразово обговорювалися на засіданнях Вченої ради Донецького НДІ судових експертиз; кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ; секції судової експертизи з питань охорони праці Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при МЮ України.

Результати роботи оприлюднені на 9 міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: „Актуальні проблеми криміналістики” (м. Харків, вересень 2003 р.); „Наука і

освіта 2004” (м. Дніпропетровськ, лютий 2004 р.); „Динаміка наукових досліджень 2004” (м. Дніпропетровськ, червень 2004 р.); „Науковий потенціал світу 2004” (м. Дніпропетровськ, листопад 2004 р.); „Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании” (Одеса, грудень 2005 р.); „Наука і освіта 2005” (м. Дніпропетровськ, лютий 2005 р.); „The science: theory and practice” (Прага, Дніпропетровськ, Белгород, липень-серпень 2005 р.); „Сучасні наукові дослідження 2006” (Дніпропетровськ, лютий 2006 р.); „Наука и технологии: шаг в будущее - 2006”. (Белгород, март 2006 р).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 20 наукових публікаціях, з яких 6 статей надруковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України, а також тезах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (234 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінки (список використаних джерел 30 сторінок, додатки 20 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовуються вибір теми дисертації, її актуальність, визначаються об’єкт і предмет дисертаційного дослідження, сформульовані мета й завдання дослідження, визначена наукова новизна та методологічна основа, розкривається практична й теоретична значущість роботи, зазначені основні напрямки впровадження одержаних результатів у практику.

Розділ 1 “Теоретичні (правові і організаційні) основи судової гірничотехнічної експертизи” складається із чотирьох підрозділів, у яких досліджуються гносеологічні і процесуальні передумови формування судової гірничотехнічної експертизи, розкривається зміст предмета, задач, об’єктів судової гірничотехнічної експертизи, розглядаються питання процесуальної природи і поняття судової гірничотехнічної експертизи.

У підрозділі **1.1 “Гносеологічні і процесуальні передумови формування судової гірничотехнічної експертизи”** обґрунтовується, що процеси диференціації й інтеграції наукових знань відіграють суттєву роль у формуванні нових видів (родів) судових експертиз, у тому числі й судової гірничотехнічної експертизи. Акцентується, що судова гірничотехнічна експертиза почала формуватися у Донецькому НДІСЕ у 90-х роках минулого століття та остаточно виділилася у окремий рід інженерно-технічних експертиз декілька років тому (у 2002 році МЮ України було введено нову спеціальність 10.15, також була розроблена Програма підготовки експертів науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України з судової гірничотехнічної експертизи за спеціальністю 10.15 “Дослідження причин та

наслідків надзвичайних подій в гірничій промисловості та в підземних умовах”).

На підставі проведеного дослідження автором зроблено висновок про те, що науковою основою судової гірничотехнічної експертизи є своєрідна, інтеграційна інженерно-технічна і правова галузь знань, яку він пропонує назвати судовою гірничотехнікою та підкреслює, що факторами, які визначають формування судової гірничотехніки, як окремої галузі судово-експертних знань та наукового базису судової гірничотехнічної експертизи, є потреби слідчої (судової) практики, а також розвиток теоретичних положень, методів і засобів експертного дослідження. Дисертант надає визначення судової гірничотехніки як судово-експертної галузі знань, а саме – це наука, система теорій і методів дослідження для встановлення обставин, що входять у предмет гірничотехнічної експертизи, і яка має суґубо прикладне значення

У підрозділі 1.2 **“Предмет і завдання судової гірничотехнічної експертизи”** акцентується увага на тому, що вірне визначення предмета судової гірничотехнічної експертизи, як і будь-якої іншої, набуває суттєвого значення у процесуальному, організаційно-методичному, теоретичному, та практичному аспектах. Проаналізувавши різні підходи до визначення понять предмета судової експертизи (Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсен'єв, Р.С. Белкін, В.К. Лисиченко, Д.Я. Мирський, Г.М. Надгорний, І.Л. Петрухін, М.О. Селиванов, О.Р. Шляхов), автор дійшов до висновку, що предметом судової гірничотехнічної експертизи є фактичні дані (обставини справи), які встановлюються в процесі вивчення матеріалів кримінальної справи та наданих об'єктів на основі спеціальних знань у гірничій справі та інших прикладних науках, суміжних з нею, і характеризують: 1) технічний стан устаткування (інструментів, комунікацій, гірничих виробок, провітрювання, пило-газового режиму, проти-аварійного захисту, інших знарядь праці і засобів виробництва, що забезпечують функціонування гірничого підприємства); 2) обставини події; 3) технологічні режими; 4) дії службових осіб та учасників виробництва.

Наголошується, що зміст судової гірничотехнічної експертизи необхідно розуміти як науково-обґрунтоване дослідження, яке спрямоване на встановлення обставин і фактів виникнення, розвитку і наслідків надзвичайних подій на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах, що можуть бути визнані як докази в процесі розслідування та судовому розгляді цих справ.

Проаналізувавши визначення понять експертних завдань, що пропонуються в спеціальній літературі (Г.Л. Грановський, Н.Т. Малаховська, О.Р. Шляхов), дисертант розглядає класифікаційні, діагностичні та ситуалогічні завдання, які вирішуються в процесі проведення судової гірничотехнічної експертизи. На підставі проведеного узагальнення 120 кримінальних справ та 200 експертних проваджень виділено найбільш типові завдання судової гірничотехнічної експертизи та визначено перелік питань, які вирішуються судовим

гірничотехнічним експертом і які конкретизують окремі моменти, механізм розвитку події, дії її учасників та інше.

Підрозділ **1.3 “Об’єкти судової гірничотехнічної експертизи”** присвячений визначенню поняття об’єкта судової гірничотехнічної експертизи. На підставі аналізу різних підходів до визначення поняття об’єкта судової експертизи (В.Д. Арсен’єв, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, Ю.Г. Корухов, Ю.К. Орлов, М.М. Ростов, О.Р. Росинська, М.Я. Сегай) автор визначає, що об’єктами судової гірничотехнічної експертизи визначаються матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини аварії, професійного захворювання чи нещасного випадку і закріплені в матеріалах справи та надані експерту особою або органом, який призначив експертизу, для експертного дослідження з метою встановлення фактів, що входять у предмет судової гірничотехнічної експертизи.

Проаналізувавши думки деяких вчених (А.І. Вінберг, Ю.Г. Корухов, М.М. Ростов) щодо того, що як об’єкти експертизи можуть вивчатися події, явища, процеси, автором обґрунтовується положення про те, що експертному дослідженню можуть підлягати не тільки конкретні предмети, але і різні процеси (події, явища).

На основі проведеного дослідження надано перелік найбільш типових об’єктів судової гірничотехнічної експертизи, які досліджуються експертом: місце події, речові докази, документи, матеріали справи.

Підрозділ **1.4 “Процесуальна природа і поняття судової гірничотехнічної експертизи”** присвячений визначенню сутності судової гірничотехнічної експертизи. Автор зазначає, що судова гірничотехнічна експертиза розкривається через основні ознаки, що відображають природу спеціальних знань гірничотехнічного експерта і відокремлюють даний рід експертизи від інших судових експертиз. Такими ознаками, що повинні розглядатися в сукупності, є: предмет (завдання), об’єкти, методики, спеціальні знання судового гірничотехнічного експерта, які використовуються у процесі експертного дослідження.

Наголошується також, що ознаками судової гірничотехнічної експертизи є: процесуальний регламент призначення і проведення; проведення дослідження на підставі застосування спеціальних знань у галузі гірничої справи та прикладних наук, суміжних з нею; надання висновку, який має статус джерела доказів.

Судова гірничотехнічна експертиза містить у собі наступні обов’язкові компоненти: 1) спеціальний – необхідність застосування спеціальних знань у формі дослідження; 2) правовий – наявність процесуальної форми (дотримання процедури); 3) цільовий – одержання нових даних у справі у формі висновку експерта, який є самостійним джерелом доказів.

Виходячи із зазначеного вище, автором надається наступне визначення судової гірничотехнічної експертизи – це процесуальна дія, сутність якої полягає у проведенні за

завданням слідчого (суду), згідно із законом науково-обґрунтованого дослідження обізнаною особою – судовим гірничотехнічним експертом – матеріальних або матеріалізованих об'єктів з метою встановлення фактичних даних по кримінальній справі, що розслідується в зв'язку із злочинним порушенням вимог правил безпеки і охорони праці на підприємстві гірничої промисловості.

Розділ 2 „Судова гірничотехнічна експертиза як процесуальна діяльність” складається із чотирьох підрозділів, у яких досліджуються принципи і зміст судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи, розглядаються питання про особливості підготовки матеріалів, призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи, особливості формулювання висновку судової гірничотехнічної експертизи.

У підрозділі **2.1 “Принципи і зміст судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи”** проводиться аналіз судово-експертної діяльності, як єдиного динамічного процесу, на основі якого дисертант обґрунтовує положення, що основним змістом судово-експертної діяльності є організація і проведення судової експертизи на принципах законності, незалежності експерта, об'єктивності і повноти дослідження. Вказується, що судово-експертна діяльність має дві складових – процесуальну (проведення експертного дослідження) та непроцесуальну (науково-дослідну, навчально-методичну, профілактичну).

З урахуванням того, що судова гірничотехнічна експертиза є практичною діяльністю із застосуванням спеціальних наукових знань у галузі гірничої справи та деяких прикладних наук у кримінальному процесі, дисертантом досліджується питання про її відмінність від інших форм використання спеціальних гірничотехнічних знань у кримінальному судочинстві. Проаналізовано різні підходи до визначення поняття спеціальних знань у судочинстві.

Автором розглядаються схожість та відмінності процесуального статусу спеціаліста та судового експерта, які дотепер у кримінальному судочинстві не конкретизовані. Вказується, що відмінності стосуються, головним чином, процесуальних функцій спеціаліста й експерта, методів дослідження, які використовуються ними, а також порядку оформлення і процесуального значення результатів їхньої роботи.

На основі проведеного дослідження дисертантом вказуються шляхи вдосконалення судово-експертної діяльності в цілому, а також судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи.

У підрозділі **2.2 “Особливості підготовки матеріалів на експертизу та призначення судової гірничотехнічної експертизи”** дисертант обґрунтовує, що якісне проведення первісних слідчих дій, а саме якісне проведення огляду місця події, має важливе значення для вивчення особливостей обстановки та слідової картини, а отже і для визначення початкових даних, необхідних для призначення судової гірничотехнічної експертизи. Розглядаються питання, які

стосуються тактики огляду місця події на підприємстві гірничої промисловості, використання при цьому спеціального технічного обладнання, та яким умовам (з точки зору безпеки) воно повинно відповідати. Акцентується увага на тому, що місце події має особливості, що ускладнює його огляд (знаходиться глибоко під землею, на ньому зберігається небезпечна аварійна обстановка та ін.) Наголошується, що в якості спеціаліста доцільно залучати фахівця, який згодом буде проводити судову гірничотехнічну експертизу. В зв'язку з цим акцентується, що підготовка матеріалів на експертизу тим якісніша, чим ретельніше проведено огляд місця події.

Автор зазначає, що процесуальна форма судової гірничотехнічної експертизи, як один із аспектів, включає процесуальну форму її призначення, тобто призначення судової гірничотехнічної експертизи оформляється письмово спеціальним завданням уповноважених на це органів чи осіб – постановою прокурора, слідчого чи суду.

Автор вказує, що практика проведення судових гірничотехнічних досліджень свідчить про те, що при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушеннями вимог правил охорони праці та техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості, винятково важливе значення має огляд і вилучення певних нормативно-управлінських документів. Перелік документів, що підлягають вилученню, залежить від конкретного виду аварії, надзвичайної події, та у кожному випадку різний. Надається перелік документів, які необхідні для проведення судової гірничотехнічної експертизи.

Дисертант обґрунтовує доцільність призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи до порушення кримінальної справи, коли без проведення експертизи неможливо визначити наявність підстав для порушення кримінальної справи.

У підрозділі **2.3 “Проведення судової гірничотехнічної експертизи”** акцентується увага на тому, що процес експертного дослідження в судовій гірничотехнічній експертизі, як і в інших експертизах, складається з декількох основних стадій, а саме: підготовчої, детального дослідження, порівняння та оцінки результатів дослідження.

Обґрунтовано, що висновок судового гірничотехнічного експерта має свої специфічні риси як джерело доказів. Специфіка експертного висновку в порівнянні з іншими джерелами доказів обумовлена тим, що, по-перше, висновок експерта будується на основі використання спеціальних знань; по-друге, висновок експерта являє собою висновкове, а не інформаційне, як інші особисті докази (показання), знання. У висновку експерта доказове значення має насамперед умовивід експерта, його висновки, до яких він прийшов за результатами дослідження.

Автор зазначає, що процесуальна форма проведення судової гірничотехнічної експертизи полягає в тому, що вона втілюється у процесуальному документі – висновку судового гірничотехнічного експерта, а також в тому, що проводить її спеціальний суб'єкт – судовий

гірничотехнічний експерт.

У підрозділі 2.4 **“Висновок судової гірничотехнічної експертизи як джерело доказів у кримінальному судочинстві та його оцінка слідчим і судом”** акцентується увага на тому, що джерелом доказів у кримінальному процесі є не сама експертиза як спосіб дослідження, а висновок експерта, сформульований за результатами проведеної експертизи. Висновок судового гірничотехнічного експерта має визначену структуру. У ньому відбиваються: застосована гірничотехнічним експертом методика (при цьому обґрунтовується її вибір); виявлені в ході дослідження факти спеціальної природи (у залежності від сфери застосовуваних знань); наукове обґрунтування встановлених фактів (наукові положення, що пояснюють сутність встановлених експертом фактів); висновки.

Дисертант констатує, що висновок гірничотехнічного експерта, будучи самостійним джерелом доказів у кримінальному судочинстві, має свої специфічні риси. Розглядається структура висновку гірничотехнічної експертизи, та основні вимоги, яким він повинний задовольняти.

Аргументується, що висновок судової гірничотехнічної експертизи повинен відповідати наступним критеріям: належності, допустимості, достовірності, достатності і доказового значення (сили). Розкривається сутність даних критеріїв. Встановлення належності, допустимості, достовірності, достатності і доказового значення висновку судової гірничотехнічної експертизи є необхідними умовами її використання при доказуванні у кримінальних справах. Оцінка судової гірничотехнічної експертизи – частина процесу доказування, складна розумова, логічна діяльність, яка включає всебічне вивчення висновків, додатків, аналіз інформації, що міститься у висновку, яка має своєю метою визначення належності, допустимості, вірогідності, достатності і доказової сили висновку гірничотехнічного експерта.

Розділ 3 “Методичні основи судової гірничотехнічної експертизи” складається із чотирьох підрозділів, у яких досліджуються теоретичний базис розробки методики експертного гірничотехнічного дослідження, основи методики судової гірничотехнічної експертизи, основи алгоритмізації експертних досліджень, основні визначення та правила оформлення висновку судової гірничотехнічної експертизи.

У підрозділі 3.1 **“Теоретичний базис та актуальність розробки методики експертного гірничотехнічного дослідження”** акцентується увага на тому, що методологічним базисом розробки методик експертного гірничотехнічного дослідження є основні положення загальної теорії судової експертизи та криміналістики. На підставі існуючих у літературі точок зору (Т.В. Авер'янова, А.І. Вінберг, О.Р. Росинська, О.Р. Шляхов) розглянуті методи, що використовуються при проведенні гірничотехнічного дослідження. Під методикою судової гірничотехнічної

експертизи автором розуміється система науково-обґрунтованих методів, прийомів та технічних засобів, упорядкованих та цілеспрямованих на вивчення її специфічних об'єктів та вирішення питань, що відносяться до предмета судової гірничотехнічної експертизи

Наголошується, що методика судової гірничотехнічної експертизи базується на засадах пізнання закономірностей формування та функціонування об'єктів, що досліджуються та відносяться до даного роду судової експертизи. Розглядаються функції методики судової гірничотехнічної експертизи.

У підрозділі **3.2 “Основи методики виконання судової гірничотехнічної експертизи”** обґрунтовується, що в основному при проведенні судових гірничотехнічних експертиз виконуються ситуалогічні дослідження. Акцентується, що у методиці судової гірничотехнічної експертизи застосований комплексний підхід, який базується на системно-структурному та інженерно-логічному аналізах. Розглядаються етапи експертного дослідження.

Дисертант пропонує при проведенні судової гірничотехнічної експертизи використовувати метод ситуалогічного моделювання, тобто ситуалогічне дослідження виконувати на основі формування експертом оперативно-інформаційної моделі досліджуваної події. На підставі вивчення наданих на судову гірничотехнічну експертизу матеріалів справи експертом створюється уявна динамічна модель надзвичайної події на підприємстві гірничої промисловості. На цій моделі гірничотехнічний експерт відтворює послідовність стадій надзвичайної події, дій його учасників та інше. Потім експертом створюється ідеальна модель функціональної системи гірничого підприємства (або його частки – дільниці, ланки та ін.), в якій певні дії працюючих та робота машин і механізмів відповідають всім параметрам технічних та організаційних умов і не можуть привести до виникнення надзвичайної ситуації. Порівняння відзначених моделей визначає формування у гірничотехнічного експерта оперативно-інформаційної дослідницької моделі. Для побудови експертом оперативно-інформаційної моделі ситуації, що досліджується, використовується комунікативне знакове моделювання.

У підрозділі **3.3 “Алгоритмізація експертних досліджень у судовій гірничотехнічній експертизі”** досліджені питання оптимізації застосування наявних ресурсів у процесі проведення судової гірничотехнічної експертизи, обґрунтовується необхідність використання експертних технологій. Визначається, що використання експертних технологій дозволяє алгоритмізувати експертні дослідження. Надається у загальному вигляді алгоритм вирішення ситуалогічного експертного завдання при проведенні судової гірничотехнічної експертизи.

Обґрунтовується, що основними завданнями, що вирішуються у процесі створення АРМ судового гірничотехнічного експерта, є об'єднання в одну систему методичного, нормативного, апаратно-технічного, програмного, комунікаційного, організаційного забезпечення проведення

гірничотехнічної експертизи.

Автором пропонується автоматизоване робоче місце (АРМ) судового гірничотехнічного експерта у наступному складі: 1) систематизованої за об'єктами дослідження бази даних експертиз; 2) алгоритмізованої методики дослідження певних об'єктів; 3) бази норм у галузі безпеки та охорони праці на підприємствах гірничої промисловості; 4) бази опублікованих літературних джерел стосовно судової гірничотехнічної експертизи та експертизи охорони праці; 5) систематизованої бази законодавства України у галузі охорони праці.

У підрозділі 3.4 “**Основні визначення та правила оформлення висновку судової гірничотехнічної експертизи**” надаються визначення основних понять, що стосуються судової гірничотехнічної експертизи, надається класифікація судових гірничотехнічних експертиз згідно організаційних та процесуальних ознак. Розглядаються особливості, що стосуються проведення комісійних та комплексних експертиз.

Автором зазначається, що правила оформлення висновку судової гірничотехнічної експертизи повинні відповідати правилам, які вказані в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, тобто висновок судової гірничотехнічної експертизи складається з вступної, дослідницької та заключної частин.

Зазначається, що гарантією обґрунтованості експертних висновків та можливості подальшої перевірки їх вірності є обов'язок судового експерта будувати свої висновки лише на тих початкових даних, які знайшли своє процесуальне закріплення в матеріалах справи. Обґрунтовується, що оцінку та використання початкових даних судовий гірничотехнічний експерт повинен робити в межах своєї компетенції.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявилось у розробці основних теоретичних положень нового роду судової експертизи – гірничотехнічної. За результатами дослідження можна сформулювати такі основні висновки:

1. Встановлені основні гносеологічні і процесуальні передумови формування нового виду судової експертизи – гірничотехнічної – на основі інтеграції і диференціації наукових знань. При цьому вказується, що науковою основою судової гірничотехнічної експертизи є своєрідна, інтеграційна інженерно-технічна і правова галузь знань, яку пропонується назвати судовою гірничотехнікою.

2. Окреслено місце судової гірничотехнічної експертизи у загальній теорії судової експертизи. Звернуто увагу на актуальність питання щодо розробки теоретичних та методичних основ судової гірничотехнічної експертизи. Визначено, що судова гірничотехнічна експертиза це самостійний вид судової експертизи в класі інженерно-технічних, яка характеризується своїм

предметом, об'єктом, завданнями, методами дослідження. Запропоновано авторське визначення понять судової гірничотехнічної експертизи, понять предмету та об'єктів судової гірничотехнічної експертизи.

3. Визначені основні ознаки судової гірничотехнічної експертизи та її процесуальна природа як нового виду судової експертизи.

4. Виокремлено спеціальні знання судового гірничотехнічного експерта з системи наукових знань.

5. Запропоновано поділити судово-гірничотехнічні дослідження за такими напрямками:

- дослідження обставин надзвичайних подій на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах;

- дослідження технічного стану гірничих машин та обладнання;

- дослідження технічного стану гірничого електроустаткування.

6. Проведено аналіз судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи, як єдиної динамічної системи. Досліджено зміст принципів судово-експертної діяльності. Визначено, що основний зміст судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи складає організація і проведення судової гірничотехнічної експертизи.

7. Запропоновано авторське визначення понять “спеціаліст” та “судовий експерт”, які дотепер у кримінальному судочинстві не конкретизовані. На підставі зазначеного вище вказано на подібні та відмінні риси процесуального статусу експерта і спеціаліста.

8. Обґрунтовано доцільність призначення судової гірничотехнічної експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями вимог правил охорони праці та техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах.

9. Встановлено специфіку призначення судової гірничотехнічної експертизи. Певну увагу приділено особливостям збирання необхідних для призначення судової експертизи даних, яке здійснюється під час проведення слідчих дій (оглядів, обшуків, виїмок і таке ін.). Обґрунтовано необхідність залучення спеціаліста в гірничій справі до участі у провадженні первісних слідчих дій (а саме, огляду місця події та огляду документів).

10. Обґрунтована доцільність призначення та проведення судової гірничотехнічної експертизи до порушення кримінальної справи, коли без проведення експертизи неможливо визначити наявність підстав для порушення кримінальної справи, з відповідними доповненнями до ст.75 КПК України.

11. Визначено зміст ідентифікаційних, класифікаційних, діагностичних та ситуалогічних завдань судової гірничотехнічної експертизи. Проведена систематизація питань судової гірничотехнічної експертизи за категоріями експертних завдань. Основні завдання судової

гірничотехнічної експертизи та питання що нею вирішуються було внесено до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз.

12. Доведено, що методологічним базисом розробки методики експертного гірничотехнічного дослідження, є основні положення загальної теорії криміналістики і загальної теорії судової експертизи.

13. Обґрунтовано, що дослідження надзвичайних ситуацій на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах можливо проводити за єдиною схемою:

етап 1 – підготовча стадія (попереднє дослідження);

етап 2 – основне дослідження, що включає аналітичну, порівняльну, синтезуючу стадії;

етап 3 – оцінка всіх результатів дослідження і формулювання висновку.

Запропоновано використовувати при цьому метод ситуалогічного моделювання, тобто ситуалогічне дослідження виконується на основі формування експертом оперативно-інформаційної моделі досліджуваної ситуації (яка будується на основі порівняння уявної динамічної моделі надзвичайної події на підприємстві гірничої промисловості та в підземних умовах та ідеальної моделі дій працюючих, що відповідають вимогам правил безпеки та охорони праці). Для побудови експертом оперативно-інформаційної моделі досліджуваної ситуації запропоновано використовувати комунікативне знакове моделювання.

14. Розроблено алгоритм вирішення ситуалогічного експертного завдання в судовій гірничотехнічній експертизі.

15. Визначена структура сучасної експертної технології дослідження надзвичайних подій на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах. Технологія експертного дослідження складається з декількох елементів, а саме: 1) методичних основ експертного дослідження та алгоритму дій експерта; 2) структури експертного висновку; 3) критеріїв оцінки проміжних даних, що одержує експерт під час дослідження; 4) формулювання остаточних висновків; 5) оформлення результатів дослідження.

16. Запропоновано структуру технічного та інформаційного забезпечення автоматизованого робочого місця (АРМ) судового експерта з дослідження надзвичайних подій на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах, яка складається з певного комплексу обладнання, бази даних експертних висновків і літературних джерел стосовно цього виду судово-експертного дослідження, законодавчої бази тощо.

17. Розглянуто основні визначення, що стосуються судової гірничотехнічної експертизи, а саме поняття, а також умови, в яких призначаються повторна, додаткова, комісійна, комплексна експертизи, та їх правова особливість.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія та науково-практичний словник:

1. Бордюгов Л.Г., Дружинін Г.М., Дузь Л.Є., Кир'янов Ю.А. Кривченко Ю.О., Крупка А.А., Моїсєєв О.М. Судова гірничотехнічна експертиза: організаційні та методичні основи. – Донецьк: Донеччина, 2005. – 455 с.

2. Судова експертиза з питань охорони праці. Гірничотехнічна експертиза. Глумачний словник основних термінів / Укладачі Кир'янов Ю.А., Дружинін Г.М., Крупка А.А., Дузь Л.Є., Бордюгов Л.Г., Кир'янов С.Ю. – Донецьк: ДНДІСЕ, 2001. – 196 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Бордюгов Л.Г. Зміст предмета судової гірничотехнічної експертизи // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Зб. наук. пр.– Донецьк: Донецький ін-т внутр. справ. – 2004. – Вип. 1. – С. 220-227.

2. Бордюгов Л.Г. Об'єкти судової гірничотехнічної експертизи // Вісник Національного університету внутрішніх справ. / Міністерство внутрішніх справ України. Ред. колегія: О.М. Бандурка, О.Н. Ярмаш, П.М. Львова та ін. – Харків, 2004. – Вип. 25. – С.194-199.

3. Бордюгов Л.Г. Особливості огляду місця події при розслідуванні аварій на підприємствах гірничої промисловості // Вісник Національного університету внутрішніх справ. / Ред. колегія: О.М. Бандурка, О.Н. Ярмаш, П.М. Львова та ін. – Харків, 2004. – Вип. 27. – С.164-168.

4. Бордюгов Л.Г. Основи формування гірничотехнічної судової експертизи та судової гірничотехніки // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник науково-практичних матеріалів / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. – Харків: Право, 2005. – Вип. 5 – С.372-377.

5. Бордюгов Л.Г. Висновок судової гірничотехнічної експертизи (СГТЕ) і оцінка його результатів слідчим і судом // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. “Виявлення, фіксація та використання доказів у процесі досудового слідства”. Спеціальний випуск у двох частинах. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – Ч. 1. – С.197-206.

6. Бордюгов Л.Г. Принципи і зміст судово-експертної діяльності в галузі судової гірничотехнічної експертизи // Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; Редкол.: Є.М. Моїсєєв (голова. ред.) та ін. – К.: “Ін Юре”, 2006. – № 1(5). – 53-59.

Публікації в інших наукових виданнях та тези наукових доповідей

1. Бордюгов Л.Г. Профилактика правонарушений в деятельности экспертных учреждений

Украины // Проблемы правознавства та правоохоронної діяльності. Зб. наук. праць – Донецьк: Донецький ін-т внутр. справ. – 1998. – Вип. 2. – С. 129-133.

2. Бордюгов Л.Г. Судова гірничотехнічна експертиза як джерело доказів у кримінальному судочинстві // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник науково-практичних матеріалів. / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: А.П. Заєць, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2004. – Вип. 4 – С.342-347.

3. Бордюгов Л.Г., Кир'янов Ю.А. Изъятие и осмотр документов для проведения экспертных исследований по уголовным делам о нарушениях техники безопасности на предприятиях горной промышленности // Криміналістичний вісник. Наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; НАВСУ; Редкол.: Я.Ю. Кондратьев (голова ред.) та ін. – К.: Вид. “Бюл. ВАК України”, 2004. – № 1 (1). – С.102-107.

4. Бордюгов Л.Г., Кир'янов Ю.А. Застосування методів судової гірничотехнічної експертизи у роботі по запобіганню та розкриттю злочинів, пов'язаних з аваріями техногенного характеру на підприємствах вугільної промисловості // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків) 25-26 верес. 2003 р. / Ред. кол.: М.І. Панов (голов. ред.), В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – Х.: Гриф. 2003. – С.264-267.

5. Бордюгов Л.Г. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних справ по фактах порушень вимог правил охорони праці і техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості // Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. „Динаміка наукових досліджень 2004”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Том 5. Право.– С.61-63.

6. Бордюгов Л.Г. Гносеологічні і процесуальні передумови формування нового напрямку судово-експертної діяльності – судової гірничотехнічної експертизи // Матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. „Науковий потенціал світу 2004”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Том 51. Право. – С.35-38.

7. Бордюгов Л.Г. Предмет, об'єкти і задачі судової гірничотехнічної експертизи // Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. „Наука і освіта 2004”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004.–Том 49. Право. – С. 4-6.

8. Бордюгов Л.Г. Задачі судової гірничотехнічної експертизи // Сб. научн. труд. по материалам научно-практической конференции “Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании”. – Одесса: Черноморье, 2005. – Том 6. Экономика, юридические и политические науки. – С.69-73.

9. Бордюгов Л.Г. Про зміст, структуру та значення теорії судової гірничотехнічної експертизи // Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. „Наука і освіта 2005”. – Дніпропетровськ: Наука і

освіта, 2005. – Том 45. Право. – С.26-28.

10. Бордюгов Л.Г. Етапи експертного дослідження при проведенні судової гірничотехнічної експертизи // Матеріали I міжнарод. наук.-практ. конф. „Наука и технологии: шаг в будущее - 2006”. – Белгород: Руснаучкнига, 2006. – Том 9. Право. – С.25-28.

11. Бордюгов Л.Г. Основні форми використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних справ // Матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф. „Сучасні наукові дослідження – 2006”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – Том 3. Право. – С.34-38.

12. Бордюгов Л.Г. Формування нової галузі судово-експертних знань - судової гірничотехніки // Materials of international scientific-practical conference “The science: theory and practice”, July, 20th – August, 5th, 2005, Publishing House “Education and Science”, Prague Nauka i osvita, Dnepropetrovsk, Rusnauchkniga, Belgorod, 2005. – Volume 19. Jurisprudence. – С. 31-34.

АНОТАЦІЯ

Бордюгов Л.Г. Теоретичні та методичні основи судової гірничотехнічної експертизи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Харків, 2007.

Дисертація являє собою розв’язання на монографічному рівні проблем судово-експертного дослідження надзвичайних подій, пов’язаних з порушеннями вимог правил охорони праці та техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості.

Визначено теоретичні та методичні засади судової гірничотехнічної експертизи, а саме: досліджуються питання про предмет, об’єкти, визначення судової гірничотехнічної експертизи та її процесуальну сутність. Досліджено проблеми, що виникають під час призначення та проведення експертизи даного виду. Здійснено аналіз задач, що вирішуються під час експертного дослідження. Розроблена структура інформаційного забезпечення автоматизованого робочого місця (АРМ) судового експерта. Створено алгоритм вирішення ситуалогічної експертної задачі гірничотехнічної експертизи.

Ключові слова: судова гірничотехнічна експертиза, предмет експертизи, задачі експертизи, процесуальна сутність експертизи, алгоритм вирішення задачі, експертна технологія.

АННОТАЦИЯ

Бордюгов Л.Г. Теоретические и методические основы судебной горнотехнической экспертизы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности

12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Харьков, 2007.

Рукопись представляет собой решение на монографическом уровне проблем судебно-экспертного исследования чрезвычайных ситуаций, связанных с нарушениями требований правил охраны труда и техники безопасности на предприятиях горной промышленности.

В работе ряд вопросов посвящен исследованию гносеологических и процессуальных основ формирования судебной горнотехнической экспертизы. При этом указывается, что судебная горнотехническая экспертиза как новый род экспертизы относится к классу инженерно-технических экспертиз. Обосновывается, что научной основой судебной горнотехнической экспертизы является своеобразная, интеграционная инженерно-техническая и правовая отрасль знаний, которую предлагается назвать судебной горнотехникой. Подчеркивается, что факторами, которые определяют формирование судебной горнотехники, как отдельной отрасли судебно-экспертных знаний и научного базиса судебной горнотехнической экспертизы, являются потребности следственной (судебной) практики, а также развитие теоретических положений, методов и приемов экспертного исследования.

Определены теоретические основы судебной горнотехнической экспертизы. На основе анализа литературных источников по общей теории судебной экспертизы и криминалистике, касающихся данной темы, предложены авторские определения понятий предмета и объектов судебной горнотехнической экспертизы, понятие самой горнотехнической экспертизы, определен круг задач, которые решаются на основе использования специальных знаний горнотехнического эксперта. Исследованы проблемы, возникающие в процессе проведения данного рода экспертиз. Разработан перечень типовых вопросов, которые решаются в процессе проведения судебной горнотехнической экспертизы.

Определенное внимание уделено проблеме назначения судебной горнотехнической экспертизы. Обоснованная целесообразность назначения и проведения судебной горнотехнической экспертизы до возбуждения уголовного дела, в случае, если без проведения экспертизы невозможно определить наличие оснований для возбуждения уголовного дела. Предложено внести соответствующие дополнения в ст. 75 УПК Украины.

В диссертации исследуется комплекс теоретических вопросов, которые касаются заключения судебного горнотехнического эксперта как источника доказательств в уголовном судопроизводстве. Приобрело последующее развитие положение о том, что относительность, допустимость, достоверность, достаточность и доказательственная сила являются неотъемлемыми свойствами заключения судебного горнотехнического эксперта как источника доказательств.

Определена структура современной экспертной технологии исследования чрезвычайных ситуаций на предприятиях горной промышленности и в подземных условиях. Предложено, что

технология экспертного исследования состоит из нескольких элементов, а именно: 1) методических основ экспертного исследования и алгоритма действий эксперта; 2) структуры экспертного вывода; 3) критериев оценки промежуточных данных, которые получает эксперт во время исследования; 4) формулирование окончательных выводов; 5) оформление результатов исследования.

Разработана структура технического и информационного обеспечения автоматизированного рабочего места (АРМ) судебного горнотехнического эксперта. Предложен алгоритм решения ситуалогической экспертной задачи горнотехнической экспертизы.

Ключевые слова: судебная горнотехническая экспертиза, предмет экспертизы, задачи экспертизы, процессуальная сущность экспертизы, алгоритм решения задачи, экспертная технология.

SUMMARY

The Bordyugov L.G. Theoretical and methodical bases of forensic mine technical expertise. – Manuscript.

Dissertation to seek PhD in Law Degree, Major 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Sciences. – Yaroslav Mudry National Law Academy of Ukraine, Kharkiv, 2007.

A manuscript is research at the monographic level of problems of judicial expert research of the extraordinary situations related to violations of requirements of rules of labor protection and accident prevention on the enterprises of coal industry.

Theoretical and methodical principles of judicial mine technical examination are definite, questions about an object, objects, determination of judicial mine technical examination and its judicial essence are namely explored. Problems are explored, that arise up during setting conducting of the given type of examination. The analysis of tasks is carried out, that decide during expert research. The developed structure of the informative providing of workstation (ARM) of judicial expert. The algorithm of decision of situation expert task of mine technical examination is created.

Key words: forensic mine technical examination, article of examination, tasks of examination, judicial essence of examination, algorithm of decision of task, forensic technology.

Відповідальний за випуск
к.ю.н., доц.. Чернець. М.Г.

Підписано до друку 02.04.2007р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл. – вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 2881.

Друкарня
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77